

Laittoman kunnan asiakirjat kertovat

Vuosi 1976 oli Rutakkolaisittain ajatellen eräänlainen merkkivuosi. Silloin nimittäin tuli kuluneeksi tasan sata vuotta ensimmäisen kauppaliikkeen perustamisesta Rutakon Rukoushuonekuntaan, kansanomaisesti "**Rutakon Ruhtinaskuntaan**" (**Rutakko** oli **Sonkajärven** alueella vuosina 1872-1906 toiminut laiton kunta). Tuota merkkivuotta ei juhlittu, eikä kai ollut tarpeenkaan. Perin vaatimaton ja näkyviä jälkiä jättämätön kun tuo uranuurtajan yritys oli, ja sen perustajakin odottaa "viimeistä tuomiotaan" tuntemattomana tuolla Sonkajärven köyhien rivihaudassa muiden vertaistensa joukossa. Mutta ehkä on paikallaan muistella kyseistä tapausta. Ehkä se on myös jonkinlainen muistutus nykyajan vaikeuksissa kamppaileville yrittäjille siitä, että ei helppoa ollut ennenkään.

Tämä historiallinen tapahtuma sattui siis vuonna 1876, kun silloinen Rutakon Ruhtinaskunnan oltermanni Paavo Ruotsalainen kirjoitti seuraavan "Arentti Kontrahin":

"Myö Tuomas, David ja Jahvet Rönkököt annamme tämän kautta Iisalmen pitäjäässä Rutakon Rukoushuoneiseurakunnasa ja Rutakon kyläsä omistamamme O stolaniemestä perintömaitamme N:o 10-tä vuotuista arenttia vastaan pitäjään Rääätälille Pekka Niskaselle Pajapellon laijasta maantien varresta siitä kohin jossa hänen entinen Kartanonsa on, johon hään saapi maa-alaa kaikkiaan kaksikymmentä sylvtä pitkältä ja kymmenen sylvtäleveeltä, jossa saakoon vapaasti harjoittaa kauppa liikettä viitenä vuodena, lukien 23 päivästä kuluva Huhnikuuta seuraavia puheita vastaan: .."

Ja sitten seuraa nuo "välipuheet", jossa arenttia pitää maksaa 50 markkaa siten, että joka vuosi maksetaan 10 markkaa ja että "tämän kontrahin aikana eikä sen loputtuakaan siota itseämme mihinkään nimellisiin maksamisiin" ja että "kontrahin loputtua saa asuja huoneensa vielä ja itse pitää."

Sellaiset olivat ehdot, jotka Johan Kettunen ja Oskar Keränen puumerkillään todistivat. Näin syntyi ensimmäinen kauppapuoti Rutakolle "pitäjään Rääätälin" toimesta. Millainen tämä viiden vuoden päästä pois vietävä kauppahuone oli, sitä eivät asiakirjat kerro, mutta ilmeisestikään se ei ollut mikään "supermarketti". Varmaankin sieltä rutakkolaiset ainakin saivat niin "Vennään lehteä" (piipputupakkaa) kuin suolaa ja toppasokeria vähintään samaan hintaan kuin Iisalmesta tai peräti Oulusta hakemalla.

Pää liiketoiminnalle oli siis Rutakolle aukaistu. Mutta niin kuin niin usein tapahtuu, että uranuurtaja uupuu, kävi tässäkin tapauksessa. Uupunut kauppias ja sittemmin kunnanhoidokki vietiin aikanaan Sonkakankaan köyhien rivihautaan. Eikä edes toisen yrittäjän Jurtin osa ollut sen kehuttavampi.

Vasta kolmas, eräs Koirakoskelta Jyrkän Ruukille kauppa-apulaiseksi soutanut yrittävä ja neuvokas nuori mies onnistui tuolla "Pajapellon kaupan" pidossa jotenkuten. — Mutta hänellä olikin jo enemmän edellytyksiä, sillä mies osasi sekä lukea että kirjoittaa päätellen hänen vallan laaja-alaista tekstiä sisältäneestä kirjastostaan: Laki- ja Valtiotieteitten käsikirjoista hienoimpaan ajan lyriikkaan saakka — ihmeellinen skaala kyläkauppiasta ajatellen.

Kuka oli sitten tuo kolmas uran aukaisija Pekka Nissinen? Siitä tiesi jotain kertoa hänen pojan poikansa, kaikkien Sonkajärveläisten tuntema Nissis-Lassi, kunnallismies ja patriootti, joka jo keväällä 18 poikajoukossa "luutnantiksi" ylennettynä piti Matomäellä puheita isänmaalle ja vahtasi muiden isompien mukana puupyssynsä kanssa vanhalla koululla vangittuja venäläisiä sotilaita.

Naureskeli näitä muistellessaan ja tuumasi, että mikäs ihme se hänelle oli, kun hän kuului näin ollen peräti porvarissäätyyn. *"Kuulun siihen, vaikka olenkin syntynyt Puomilan saunassa ja asunut lapsuudessani niin Sirviön jo silloin hylätyssä savupirtissä (joka oli nykyisen Sirviön seutuvilla) neljän muun perheen kanssa kuin Rönkkölän savusaunassakin, kunnes saimme ihan ihka oman mökköröisemme tuonne liki nykyistä kotiamme Jämäkkämäen alle."*

Paljon Lassikaan ei siis ukista muista, mutta jotain kuitenkin. Muistaa kuinka hän oli äitinsä mukana joskus käymässä kunnanhoidokkina olevan ukkinsa luona, ja kuinka he veivät mukanaan kahvia, jota juodessaan ukki onnellisena sängyn laidalla istuen hieroi polviaan tuumaten, että *"Voe voe kun tekköö hyvvee tuo kahvi. Se tuntuu ihan polovissa asti."*

Mutta kuin kostein silmin muistaa Lassi senkin, kun tuli tieto ukin poislähdöstä. Kuinka vanhempi Renne-veli kyhäsi ukille arkun "Läheniemen" pirtissä ja kuinka he noutivat ukin erästä Harvan kylän talosta, jossa hän oli viimeksi ruotiukkona ollut. Ja varmastikin mieleen jäävä ja pientä poikaa riipaiseva oli sitten sekin näky, mikä siellä häntä kohtasi, kun ukki makasi aitassa laudalla. Makasi ilkosen alastomana. Riisuttuna lopullisesti siihen asuun, missä oli maailmaan tullutkin.

Näin traaginen oli kaikessa lyhykäisyydessään tämän ensimmäisen rutakkolaisen "porvarin" elämän loppuvaiheet. Miehen, joka oli omalla tavallaan uranuurtaja täällä Rutakon Ruhtinaskunnassa, aikana, jolloin maa oli vielä Suuren Itäisen Naapurin, Tsaarin alaisena Suomen Suuriruhtinaskuntana, jolloin ei vielä ollut vanhustentaloja eikä maksettu kansaneläkettä — jos kohta ei aina liioin verojakaan.

(Tämän lehtijutun todellisesta Huttuspitäjistä, Sonkajärvestä kirjoitti Unto Kumpulainen 14.2.-77)